

A forenzikus szakértői vélemények értékelésének nehézségei az USA, Mexikó és az Oroszországi Föderáció bíróságain

ERDÉLYI Katalin¹

A forenzikus szakértői vélemények megbízhatóságának értékeléséhez a bírók – mivel nem szakértők – nem rendelkeznek a szükséges tudományos ismeretekkel. A dilemma feloldására egyes országoknak elméleti szinten, másoknak már a gyakorlatban is vannak kiforrott megoldásaik.

A tanulmány a forenzikus tudományok jelenleg is folyó ostromának három helyszínén – USA, Mexikó, Oroszországi Föderáció – mutatja be a szakértői vélemények bírósági értékelésének problémáit angol, spanyol, orosz nyelvű szakirodalmak és állami kutatási projektek elemzése alapján. A nemzetközi kitekintés rávilágít arra, hogy a forenzikus szakértői vélemények értékelésével összefüggésben több ország bírósága is hasonló problémákkal küzd. A bemutatott, még csak körvonalazódó vagy már létező jó megoldások példaként szolgálhatnak más országok számára.

Kulcsszavak: forenzikus tudomány, bíróság, szakértői vélemény-értékelés, a szakértői vélemény megbízhatósága, hiteltérdemlőség

Bevezetés

A forenzikus tudományok,² amelyek célja a bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyítékok gyűjtése, elemzése és értékelése, számos ország igazságszolgáltatási rendszerében játszanak fontos szerepet. A forenzikus tudományok teszik lehetővé a bíróságok számára, hogy tárgyilagos és tudományos alapokon nyugvó bizonyítási eszközöket, köztük szakértői véleményeket használjanak fel az ítéletalkotáshoz.³

A nagyvilág szakirodalmait tanulmányozva megfigyelhetők azon éles kritikák, amelyek szerint a forenzikus szakértői vizsgálatok eredményeinek és következtetéseinek nemcsak az emberek, de még a bírák is hajlamosak abszolút megbízha-

¹ Írásszakértő, egyetemi tanársegéd, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar; hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: katalin@irasszakerto.hu

² A forenzikus tudományok az igazságügyi szakértői területek általános megnevezése az angolszász szakirodalomban, amelyek magukban foglalják a kriminalisztikai vizsgálatokat is. A forenzikus szó hazánkban egyre inkább terjed.

³ PETRÉTEI 2024.

tóságot tulajdonítani,⁴ főképp a kifinomult technológiák megjelenésével.⁵ Taroni és társai szerint a forenzikus tudományok iránti rendkívüli bizalom oka a hiányos tudományos kultúra, pedig sok forenzikus diszciplína elemzésének eredménye nem más, mint valószínűségi ítélet, amelynek mindig része az intenzív személyes vagy szubjektív komponens is.⁶ Nehéz megmondani, hány téves bírósági ítélet születik tisztán a forenzikus tudomány megbízhatatlansága miatt, hiszen egy ügyben egyszerűen lehet jelen több hibás bizonyítási eszköz: nem kellően megalapozott szakértői vélemény, elferdített tanúvallomás, hamis okirat. A tapasztalatok és az elemzések azt mutatják, hogy a forenzikus tudományoknak tulajdonított túlzott szerep olyan szörnyű valósághoz vezethet, amelynek következményeként ártatlanul elítélt emberekkel, tönkrement családokkal, kártérítéssel, rehabilitációval, a nyilvánosság bizalmának elvesztésével, végső soron a jogállamiság erodálódásával kell számolnunk.⁷

Az igazságügyi szakértői vélemények bírósági felhasználásával összefüggő problémák, különösképpen a hiteltérdemlőség megvalósulásának kérdésköre az utóbbi időben hazánkban is fontos témává vált. 2020-ban jelent meg Nogel Mónika *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései* című könyve, amely részletesen foglalkozik többek között az igazságügyi szakértői vélemények tudományosságának mint a minőség kritériumának kérdéskörével, a szakértői módszer megalapozottságának feltételrendszerével, a szakértői vélemények Egyesült Államokból szerteágazó reformjával.⁸ Vele közel párhuzamosan a Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére 2019-ben helyezettértékelő vizsgálat indult a magyar igazságügyi szakértői bizonyítás jogalkalmazási tapasztalatainak feltárása végett. Az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) által lebonyolított kutatás eredményeiről 2023 szeptemberében adták ki a *Szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei* című beszámolót.⁹ A Kármán Gabriella vezetésével lezajlott vizsgálat legfőbb nívuma talán az a hiánypótló általános protokolljavaslat, amely „kiindulópontként szolgálhat a szakvélemények hatósági értékeléséről, annak menetéről és szükséges részleteiről folytatott szakmai megbeszélések során”. A beszámoló ugyanakkor felhívja a szakma figyelmét: „a szakértőknek – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – kutatások során szükséges vizsgálniuk, ellenőrizniük és tökéletesíteniük eljárásaikat, és ezekről hasznos publikációkban beszámolniuk.”¹⁰

Jelen tanulmány megszületését az OKRI-kutatás utóbb említett felhívása inspirálta. Ebből kifolyólag célja a három ország példájának bemutatása a forenzikus szakértői vélemények bírósági értékelésének nehézségeiről és a lehetséges megoldásokról. Az első helyszín a forenzikus kutatások, a kutatásokat támogató kormányzati programok, a kutatási infrastruktúra és oktatás szempontjából világszerte Amerikai

⁴ Ezt a vélekedést az úgynevezett CSI-hatás tovább fokozta, torz képet festve a kriminalisztika képességeiről.

⁵ KOEHLER et al. 2016.

⁶ TARONI et al. 2006.

⁷ LODGE-ZLOTEANU 2020.

⁸ NOGEL 2020.

⁹ KÁRMÁN 2023.

¹⁰ KÁRMÁN 2023: 83.

Egyesült Államok, mert bár számtalan szerző elemzésének tárgya volt már az amerikai forenzikus tudományok fejlődéstörténete,¹¹ nem lehet túlhangsúlyozni: az ebben az országban történtek formálták át a tudományos bizonyítékok bíróságon történő felhasználásának körülményeit, és indították el az ostromot a világ számos országában a forenzikus diszciplínák ellen. A második rész olyan mexikói példát mutat be, amelynek fókuszában egy friss, 2021-es didaktikai eszköz, egy kézikönyv áll, amelyet a mexikói Szövetségi Bírák Tanácsának elnöke kezdeményezésére nemzeti és nemzetközi szakemberek állítottak össze. A kézikönyv az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára készült, külön fejezetet szentelve a kriminalisztika túlértékeléséből fakadó tévedéseknek és a megoldásra alkalmazandó, bírók számára készített, a szakértői vélemények értékelését támogató kritériumrendszernek. A példa választásának oka a 2023-as OKRI-kutatás protokolljavaslatával való párhuzam, amely párhuzam bizonyítja a szakvélemény-értékelő kritériumrendszer összeállításának szükségességét hazánkban is. A harmadik rész Jelena Rafájlovna Roszinszkája¹² munkásságára építve mutatja be a kevésbé ismert Oroszországi Föderáció forenzikus szakértői vizsgálatok problémáira adott válaszmegoldásait, amelyek egyike a szakértői vélemények más szakértők általi, a bizonyítékok bírósági értékelésének keretén kívüli felülvizsgálata a szakértői következtetések tudományos és módszertani alapjainak, a szakmai standardoknak való megfelelés szempontjából.

A feldolgozott szakirodalmak alapján kibontakozni látszik, hogy bár a forenzikus tudományok fejlődése a jogi rendszerek eltérései miatt országonként különbözik, a szakértői vélemények értékelését tekintve ugyanazok a problémák állnak fenn. A létező vagy kialakulni látszó jó gyakorlatok viszont más nemzetek számára is hasznosíthatók lehetnek, követésre érdemes megoldásokká válhatnak.

Az Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban a forenzikus tudományok jelenléte az igazságszolgáltatási rendszerben hagyományosan erős, ám amint az jól ismert, e stabil pozíciót az elmúlt két évtized bizalmatlansági problémákkal összefüggő eseményei jelentős mértékben gyengítették.¹³ Azóta több intézkedés és reform is történt annak érdekében, hogy javítsák a forenzikus szakértői vizsgálatok megbízhatóságát, hogy csökkentsék az igazságszolgáltatásban bekövetkező hibákat. Kelly Pyrek *A forenzikus tudományok ostrom alatt. A forenzikus laboratóriumok és a bűnügyi orvosi halottvizsgálati eljárási*

¹¹ KÁRMÁN 2012; NOGEL 2019; KOVÁCS 2021; PETRÉTEI 2023.

¹² Jelena Rafájlovna Roszinszkája orosz jogtudós elsősorban a büntetőjog, a kriminológia és a büntetőeljárás-jog területén szerzett jelentős, nemzetközi elismerést. Roszinszkája munkája gyakran összpontosít a legújabb kriminológiai kutatásokra, a büntetőjogi reformokra, valamint a forenzikus tudományok és a szakértői bizonyítékok jogi aspektusaira. Oktatóként és kutatóként is elismert, számos tudományos cikk, könyv és tanulmány szerzője vagy társszerzője, amelyek a jogi gyakorlatban és az akadémiai körökben egyaránt nagyra értékelték.

¹³ Kovács 2021.

*rendszer kihívásai*¹⁴ című könyve részletesen tárgyalja a forenzikus tudományokban tapasztalható problémás amerikai trendeket, és még mindig kötelező olvasmányként ajánlják a kritikusok a forenzikus szakemberek számára.¹⁵

A forenzikus szakértői vizsgálatok szabályozása az USA-ban az 1923-as Frye-pertől¹⁶ van jelen. A per nyomán fakadó szabályozásban fogalmazták meg először, hogy a szakértői vélemények csak akkor fogadhatók el, ha a vizsgálathoz használt módszert vagy eljárást a tudományos közösség elismeri és elfogadja, amiről egyébként a bírónak saját magának kell meggyőződnie.¹⁷ A Frye-szabályt 1975-ben leváltó *Federal Rule of Evidence*¹⁸ a szakértői vélemények bíróság előtti elfogadásának már négy kritériumát szabta meg: a szakértőnek rendelkeznie kell tudományos szakmai ismeretekkel; így a szakvéleménynek is tudományos jellegűnek és hasznosnak kell lennie; a szakértői véleménynek elegendő tényen vagy adaton kell alapulnia; a szakértőnek a vizsgálati módszereket megbízhatóan kell alkalmaznia. Azokat a küszöbértékeket, hogy például a szakértőnek milyen szintű szakmai ismeret birtokában kell lennie, vagy a szakvéleményben bemutatott tudományos adatok milyen mértékben támogatják a tényfeltárást, vagy a használt metodológia alkalmas-e az adott feladatra, a bírók feladatául szabta.

A tudományos bizonyítékok elfogadhatóságának kritériumait a Daubert-ítélet értelmezte újra, amely már öt kritikus szempontot nevezett meg: elsőként a tesztelhetőséget, amely annak ellenőrzését jelenti, hogy a szakértő által alkalmazott elv vagy technika tesztelésére léteznek-e objektív standardok, e teszteket elvégezték-e, és milyen eredménnyel; másodikként azt, hogy a szakértő által alkalmazott elmélet vagy módszertan átesett-e nyilvános közzétételen és szakmai lektoráláson; harmadikként, hogy milyen az alkalmazott módszertan általános elfogadottsága; negyedikként azt, hogy legyen a szakértői módszer vagy technika hibaküszöbe ismert és ellenőrizhető; és végül a szakértői módszertannak általánosan, az adott szakterületen túlmutatóan is relevánsnak és hasznosnak kell lennie. A Daubert-kritériumrendszer nagy hatást gyakorolt a forenzikus tudományokra és a szakértői vélemények bírósági értékelésére szerte a világon. Daubert előtt az amerikai bírák az esküdtszékre hagyták a bizonyítékok értékelését, a Daubert-ítéletet követően pedig „kapuőri” szerepet kapva a bírácoknak maguknak kell dönteniük a forenzikus vizsgálatokból származó bizonyítékok elfogadhatóságáról.¹⁹

Maga az amerikai tudományos közösség is aggodalmát fejezte ki a forenzikus módszerek tudományos alapjaival szemben. 2009-ben a National Academy of

¹⁴ Eredeti cím: *Forensic Science Under Siege. The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Death Investigation System.*

¹⁵ PYREK 2007.

¹⁶ Az Egyesült Államokban az 1923-as Frye-per (Frye v. United States) mérőföldkőnek számító eset volt a tudományos bizonyítékok elfogadhatóságának meghatározásában a bíróságokon.

¹⁷ BERNSTEIN 2001.

¹⁸ Szövetségi bizonyítási szabály.

¹⁹ BERGER 2005.

Sciences (NAS) közzétette *A tudományos bizonyítékok erősítése az Egyesült Államokban. Előre vezető út* című kiadványát,²⁰ amely különösen problematikusnak találta a vizuális összehasonlításra épülő klasszikus kriminalisztikai szakértői területek alkalmazott vizsgálati módszereit (mint például az ujjnyomatszaktetés vagy a kézírászatés esetében). A NAS-jelentés külön kitér a dokumentumvizsgálatokra: felhívja a figyelmet arra, hogy a kézírások összehasonlításának tudományos alapjait erősíteni szükséges, mert bár ma már jobban ismert az írás egyedisége és következetessége, de csak kevés kutatás történik az írásszakértők által használt eljárások megbízhatóságának és megismételhetőségének mérésére.²¹ Arra vonatkozóan, hogy egyáltalán milyen azonosító képességgel rendelkeznek az írásszakértők, világszerte nagyon kevés megbízható adat áll rendelkezésre. Egy 1997-ben lezajlott amerikai vizsgálatban 100 egymástól független írásszakértőt teszteltek 144 írásazonosítási feladatban azzal a céllal, hogy megállapítsák, milyen pontossággal tudnak kézírásos anyagokat azonosítani. Az eredmény szerint az írásszakértők téves döntéseinek aránya átlagosan 6,5% volt.²² Egy másik hasonló tesztben az írásszakértők átlagos tévedése 3,4%-ot tett ki, és bár a bonyolultabb aláírások felismerésében sokkal jobbak voltak, mint a laikusok, a problémát az jelentette, hogy az írásszakértők azonosítási képessége igen nagy szórást mutatott.²³

Mindenesetre a NAS-jelentés a forenzikus szakértői vizsgálatok problematikuságának széles nyilvánosságot adott, mivel nagy presztízsű, független tudományos szervezet készítette, és kinyilvánította, hogy bár a forenzikus diszciplínák rendkívül értékes segítséget jelentenek az igazságszolgáltatási rendszer számára, túl sok esetben fordul elő, hogy hibás forenzikus vizsgálatokon alapuló szakértői vélemények ártatlan emberek elítéléséhez vezetnek.²⁴

Az amerikai forenzikus tudományok fejlődésének következő nagy állomása a Barack Obama elnök megbízásából 2016-ban készült PCAST²⁵ (President's Council of Advisors on Science and Technology) jelentés volt, amely két fontos megállapítást tett:²⁶ továbbra is hiányzik a törvényszéki módszerek érvényességének és megbízhatóságának tudományos szabványosítása, és hiányzik az egyes törvényszéki módszerek tudományos érvényességének és megbízhatóságának értékelése és ennek

²⁰ Eredeti címe: *Strengthening Scientific Evidence in the United States. A Path Forward.*

²¹ Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council 2009.

²² KAM et al. 1997.

²³ SITA-ROGERS 2002.

²⁴ MNOOKIN 2010.

²⁵ A PCAST-jelentés az Egyesült Államok Elnöki Tudományos és Technológiai Tanácsadó Testületének egy hivatalos dokumentuma, amelyben különböző tudományos és technológiai kérdéseket tárgyalnak, és tanácsokat adnak az elnöknek bizonyos témákban. A jól ismert PCAST-jelentés a *Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods* címmel jelent meg 2016-ban. Ez a jelentés a törvényszéki tudományokban alkalmazott összehasonlító módszerek tudományos érvényességét vizsgálta, és ajánlásokat tett a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer számára.

²⁶ A fontos megállapítások mellett három kiindulási pontját is alapvetően tévesnek értékelték, erről bővebben lásd PETRÉTEI 2023.

az igazolása.²⁷ Problémát jelent az is, hogy az igazságügyi szakemberek képzésének állapota nem kellően ismert. Feltáratlan például a bírák kriminalisztikai ismereteinek szintje.²⁸ Az amerikai *National Judicial College*²⁹ továbbképzéseiben részt vevő bírónak saját bevallásuk szerint csak a 14,7%-a vette fel a törvényszéki tudományos bizonyítékok elfogadhatóságáról szóló kurzust. Inkább jogi cikkekből vagy tudományos beszámolókból tájékozódnak, tanulnak a tárgyaláson meghallgatott szakértőtől és az ítékezés során nyert tapasztalatokból.³⁰

Az Amerikai Egyesült Államokban készült NAS- és PCAST-jelentések jelentősen megváltoztatták a forenzikus módszerek megbízhatóságával kapcsolatos általános vélekedést. Rámutattak, hogy az igazságügyi szakértők hibás vagy túlzó szakvéleményei valóban növelik a jogi tévedések kockázatát, és rámutattak arra a veszélyre is, hogy az elégtelen, alaptalan, megtévesztő szakértői vélemények vagy helytelenül alkalmazott kriminalisztikai gyakorlatok hogyan dönthetnek romba emberi éleket. Ezért az Egyesült Államok a jogi hibák kockázatának csökkentését kulcsfontosságú politikai és etikai kötelezettségnek tartja, amely magában foglalja a bíróságok elé kerülő bizonyítékok minőségének javítását is.

Összefoglalva: a forenzikus tudományok múltját, jelenét és jövőjét ebben az országban olyan út jellemzi, amely a szubjektív módszerektől az objektív, tudományosan megalapozott megközelítések felé történő elmozdulást tükrözi. Az objektív kriminalisztikai módszerek kifejlesztésére irányuló kutatások mögött olyan szervezetek állnak, mint a *National Institute of Standards and Technology*³¹ (NIST) vagy a *Center for Statistics and Applications in Forensic Evidence*³² (CSAFE). A NIST egyik legújabb fejlesztése az az algoritmus, amely képes a töltényhüvelyek 3D képeinek összehasonlítására, a CSAFE pedig 3D mikroszkopikus golyószkennelésből származó adatok felhasználásával objektív golyóillesztési módszert dolgozott ki. Carriquiry és társa szerint az igazságszolgáltatási rendszerben használt algoritmusoknak nyilvánosaknak és mindenki számára hozzáférhetőeknek kell lenniük, az új módszertanok kifejlesztését pedig a rendőrségi laborok helyett független tudósokra kell bízni. A kutatóknak és a kriminalisztikai szakembereknek szorosan együtt kell működniük annak érdekében, hogy a forenzikus tudományokat átvezethessék a 21. századba.³³

A National Institute of Justice³⁴ (NIJ) 2022–2026-ra vonatkozó stratégiai kutatási terve a kriminalisztikai tudományok gyakorlatának megerősítését irányozza elő kutatás-fejlesztés, technológia és információcsere révén. Ez a terv kezeli a kriminalisztikai tudományok közösségének kihívásait és szükségleteit, célja, hogy

²⁷ PCAST 2016.

²⁸ KOEHLER 2017; MURRIE et al. 2019.

²⁹ Országos Bírói Egyetem.

³⁰ GARRETT et al. 2021.

³¹ Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet.

³² Kriminalisztikai Bizonyítékok Statisztikai Alkalmazásainak Központja.

³³ CARRIQUIRY-TYNER 2019.

³⁴ Nemzeti Igazságügyi Intézet.

javítsa a módszertanokat, új technológiákat fejlesszen, és biztosítsa, hogy a forenzikus gyakorlatok szilárd tudományos elveken alapuljanak. A stratégiai terv a kormányzati, akadémiai és ipari partnerek közötti együttműködést hangsúlyozza a kriminalisztikai tudományok előrehaladásának elősegítése és a minőségi szolgáltatások iránti növekvő igények kezelése érdekében.³⁵

Mexikó

Az elmúlt évtizedben Mexikó büntetőjogában is alkotmányos reformok zajlottak. Ennek eredményeként a mexikói Nemzeti Legfelsőbb Bíróság – Arturo Zaldívar miniszter, a Szövetségi Bírak Tanácsának elnöke javaslatára – kiadta a *Manuel sobre Derechos Humanos y prueba en el proceso penal*³⁶ című kézikönyvet.³⁷ A spanyol nyelvű, több mint 500 oldalas könyv szerzői gondosan válogatott, nagy tudású és tapasztalt nemzeti és nemzetközi szakértők, akik módszertani szigorral vizsgálták a forenzikus tudományokat, az azok használatával kapcsolatos kihívásokat, beleértve a bizonyítékok megbízhatóságának ellenőrzését, a forenzikus vizsgálatok hibáinak kezelését és a bíróságok felelősségét a forenzikus bizonyítási eszközök elfogadását illetően. A kiadvány valódi didaktikai eszköz lett az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára. Második fejezetében a spanyol jogfilozófus, Marina Gascón Abellán³⁸ saját összeállítású megbízhatósági tesztvázlatot mutat be a bírók és más jogalkalmazók számára. Abellán szerint a bírák „hajlamosak rendkívül engedékeny hozzáállást tanúsítani a forenzikus tudományokból származó szakértői véleményekkel szemben, ami azt jelenti, hogy elfogadják, amit a szakértő kijelent, anélkül, hogy nagyobb mértékben ellenőriznék annak megbízhatóságát. Pontosabban szólva nem az a helyzet, hogy egyáltalán nem végeznek ellenőrzést, hanem az, hogy az általuk végzett ellenőrzés inkább felületes vagy formális jellegű. Például gyakran ellenőrzik, hogy a szakértők rendelkeznek-e a szükséges képesítésekkel (mint például vegyész, mérnök, biológus stb.), vagy hogy van-e tapasztalatuk az általuk használt technika kezelésében, vagy azt, hogy az adott technika volt-e már korábban is alkalmazva, és mennyi ideje, vagy azt, hogy más bíróságok már elfogadták-e azt érvényesnek. De ritkán mennek ennél tovább.”³⁹

³⁵ nij.ojp.gov 2022.

³⁶ Kézikönyv az emberi jogokról és bizonyítékokról a büntetőeljárásban.

³⁷ ROVATTI 2021.

³⁸ Marina Gascón Abellán a spanyol Castilla-La Mancha Egyetem jogfilozófia-professzora, akinek kutatásai az érvelésemélet kérdéseire, különös tekintettel a bírósági bizonyítékok értékelésének problémáira összpontosulnak.

³⁹ ROVATTI 2021: 66.

Abellán szerint, mivel a bírák nem szakértők, nem rendelkeznek azokkal az ismeretekkel és képességekkel, amelyek lehetővé tennék a szakértők által nyújtott információk értékelését és megfelelő értelmezését, így véleményüket komolyabb vizsgálat nélkül elfogadják, főképp „mert a szakértői tudás a tudományos hitelesség aurájával van ellátva, jogosan vagy jogtalanul, és hogy a tudományos ismeretek rendkívüli tekintélynek örvendenek a modern társadalmakban”.⁴⁰ A bírák hiába függetlenek és pártatlanok, ha túlzottan alkalmazkodó magatartást vesznek fel, valójában a szakértők válnak a tényállás eldöntőivé, ezzel új, a szakértői tekintélyen alapuló bizonyítási rendszert hozva létre. Abellán álláspontja szerint a bíróknak fel kell hagyniuk azzal a konvencionálisan engedékeny hozzáállással, amelyet jelenleg alkalmaznak a forenzikus szakértők állításaival szemben. Az előterjesztett bizonyítékok érvényességének és megbízhatóságának őrzőivé kell válniuk, hogy a nem kellően megbízható szakvéleményeket ki lehessen zárni a bírósági eljárásokból. Ennek megvalósítása érdekében javasolja, hogy a szakértői vélemények értékeléséhez az igazságügyi rendszerbe építsenek be olyan megbízhatóságot vizsgáló szűrőt, amely „nemcsak iránymutatást jelentene a bírák számára, hanem az ügyvédeknek is lehetővé tenné, hogy hatékonyabban kérdezzék a szakértőket, és felfedezzék a használt módszertan, az elemzés vagy az elvont következtetések esetleges hiányosságait. Nincs kétség afelől, hogy ez a kritériumrendszer előzetes alapot nyújthatna a bírák és az ügyvédek képzéséhez és felkészítéséhez is. Ebben a gyakorlati cél vezette elgondolásban a kritériumrendszert a forenzikus tudósok, bírák és ügyvédek közös részvételével kellene kidolgozni, és nemcsak azt kellene azonosítani, hogy milyen kérdéseket kell feltenni mindenféle probléma esetén, amelyek felmerülhetnek a szakértő megbízhatóságával kapcsolatban, hanem azt is, hogy milyen válaszok kedvezők, és milyenek nem.”⁴¹

A szűrőt Abellán a Daubert-kritériumrendszer nyomán vázolja fel, mégpedig kérdéslistaként, felölelve azokat a szempontokat, amelyekről egy szakértői vélemény megbízhatósága függ: a vizsgálati elveket és módszereket, azok megfelelő alkalmazását és az eredmények bemutatását. Abellán kijelenti, hogy a kérdéssor nem ellenőrzőlista, nem kötelező érvényű, hanem csak iránymutatás, segítség a szakértői vélemények értékeléséhez. A kritériumrendszert ketté kell választani általános és specifikus kérdések szerint. Az általános kérdések az alkalmazott módszertan és technika validitására, az alkalmazás validitására és a szakértői vélemény validitására vonatkoznak, a specifikus kritériumrendszereket pedig a területek sokszínűsége miatt az egyes forenzikus tudományterületek képviselőinek kell kidolgozniuk. Abellán összegyűjtötte az általánosan felteendő kérdéseket, ezeket az 1. táblázat tartalmazza.

⁴⁰ ROVATTI 2021: 66.

⁴¹ ROVATTI 2021: 72.

1. táblázat: A forenzikus szakértői vélemények jogalkalmazói értékelését segítő kritériumrendszer általános kérdései a szakértői vélemény validitásának ellenőrzésére

Alkalmazott módszertan és technika		
A módszer ellenőrzött? A gyakorlatban bevált? Mérték a bevalást? Mennyire megbízhatók az ellenőrzési és mérési eredmények? Más kutatók vizsgálták a módszert? Publikálták a módszert? Milyen mértékben tartják mások megbízhatónak? Létezik szakirodalom a tudományterületen? Vannak kevésbé kedvező vagy ellentétes vélemények a módszerről? Mennyire megbízhatók a negatív vélemények? Milyen szakmai képesítéssel, tapasztalattal, hírnévvel rendelkeznek a negatív véleménnyel bíró tudósok? Milyen a módszer valós hibaaránya? A hibaarány elfogadható? Vannak-e szabványok a módszer ellenőrzésére? Van-e információ arról, hogy a módszer kifejlesztői érdekeltek-e az elterjesztésében?		
Az alkalmazott módszer és technika használata		
Adatok, anyagok	Intézmény, labor	Szakértő
Elég mennyiségű és minőségű adat, anyag, minta stb. áll rendelkezésre az elemzéshez? Amennyiben az elemzés egy anyag maradványain vagy mintáin történik, azok összegyűjtése, tárolása és laboratóriumba szállítása során alkalmaztak-e eljárásokat azok romlásának, változásának vagy szennyeződésének elkerülésére? Figyelembe vették-e az összes releváns adatot az elemzéshez és az eredmények eléréséhez?	Az intézmény rendelkezik-e akkreditációval? Létezik-e tudományosan elfogadott elemzési protokoll? Ha igen, követik-e? Ha nem, milyen eljárást alkalmaznak az elemzések során? Voltak-e intézkedések az anyagok és a minták romlásának, változásának vagy szennyeződésének elkerülése érdekében? Voltak-e intézkedések a szakértői elfogultság kockázatának csökkentésére? Tettek-e azért, hogy megakadályozzák a szakértők hozzáférését a vizsgálathoz nem szükséges információkhoz? Van-e a laboratóriumnak minőség-ellenőrzési eljárása a gyakori hibák, csalások vagy elfogultságok azonosítására? Tudják-e, hogy hány és milyen hibát követtek el? Tudják-e, miért követtek el ezeket a hibákat?	Fizikailag alkalmas-e vizsgálat elvégzésére? Milyen képesítésekkel rendelkezik? Van-e releváns tapasztalata a használt technika kezelésében? Vannak-e releváns publikációi ezen technikáról és/vagy alkalmazásáról? Folyamatosan képzik és frissítik-e őt a technika fejleményeivel és újdonságaival kapcsolatban? Milyen hírnévnek örvend a szakmában vagy a tudományos közösségben? Van-e információ arról, hogy hibákat követett el szakértőként? Akkreditálták szigorú kompetenciatesztekkel azokra az elemzésekre, amelyeket végeznie kell? Vannak-e bizonyítékok vagy információk, amelyek arra utalnak, hogy a szakértő nem cselekedett (vagy nem fog cselekedni) objektívan vagy pártatlanul?
Szakértői vélemény		
A vélemény világos és teljes? A használt módszerek, eljárások, anyagok, korlátok és hibaaránybecslés egyértelműen fel van tüntetve? Van-e adat/releváns tényező, amelyet kihagytak az elemzésből? Van-e hiba az elemzéshez használt adatokban? Az eredmények és a következtetések szigorúak és pontosak? A szakértői következtetések az adatok értelmezéséből származnak? Van-e hézag, kapcsolathiány az adatok és a következtetések között? Ha létezik szabványos terminológia a szakértői véleményre, azt használják-e? A szakvéleményben használnak-e olyan kifejezéseket, amelyek meghaladják az alkalmazott technika által biztosított bizonyosságot? Az eredményeket a módszerhez társuló pontossági szinttel/hibaarány megjelenítésével fejezik ki? Használnak tévedhetetlenségre utaló kifejezéseket (abszolút bizonyosság, 100%-os bizonyosság, nulla hibaarány)? A vizualizációban (rajz, fénykép, videó, hang, virtuális valóság, animáció) minden releváns információ benne van? Van-e ok arra, hogy gyanakodjunk a vizualizáció elfogultságára?		

Forrás: Abellán nyomán a szerző szerkesztése

A specifikus kérdéssort úgy kell összeállítani, hogy feltárhassuk a szakterület elméleti módszertanának tesztelésére vonatkozó eredményeket, megismerhetők legyenek a módszertanból eredő hibaráták, kiderüljön, hogy a kutatási és gyakorlati szakértői munka átláthatóságát és reprodukálhatóságát biztosító standardokat és protokollokat kidolgozták-e, ha igen, mit javasolnak, vonatkozzanak-e a tudományos közösségek értékelésére, a módszertanok, technikák, elméletek elfogadottságára és a vizsgálat és annak eredményeinek közlésére.

Pete Frick *Kriminálisztikai tudomány a bíróságon. Kihívások a huszonegyedik században*⁴² című értékelő tanulmányában azt írja, hogy a szakmai iránymutatások, ajánlások kidolgozása nemcsak a bíróságok és a jogalkalmazók számára szükséges, de a szakértőket is segíteni kell a bíróságok előtti szigorú elvárásoknak való megfelelésben.⁴³ A szakmai iránymutatások mellett törekedni kell a tudás megosztására, a legjobb gyakorlatok terjesztésére, amire kiváló platformokat biztosítanak a szakmai konferenciák, a műhelymunkák, a szemináriumok és a kutatási eredmények bemutatását biztosító tudományos publikálási felületek.

Az Oroszországi Föderáció

Az orosz jogrendszer az amerikaitól függetlenül alakította ki saját szabályrendszerét a szakértői véleményből származó bizonyíték kezelésére. Büntetőeljárás törvénykönyve szerint a szakértői vélemény mint bizonyítási eszköz nem különleges, értékelése az általános szabályok szerint történik, ugyanakkor sajátosan kell kezelni, mivel az azt értékelő bírósági szereplők nem rendelkeznek a szakértő speciális ismereteivel. Ennélfogva a bíróság a szakvélemény értékelésekor arra helyezi a hangsúlyt, hogy a szakértő állításai összhangban vannak-e az ügyben összegyűjtött egyéb bizonyítékkal; csak az ügy összes bizonyítéka szolgálhat alapjául a tényállás tisztázásának.⁴⁴

A büntető igazságszolgáltatás fejlesztéséhez az Oroszországi Föderációban Jelena Rafájlova Roszinszkája jogtudós járul hozzá jelentősen, nemcsak orosz, hanem nemzetközi szinten is. *Törvényszéki szakértői vizsgálat polgári, választottbírói, közigazgatási és büntetőeljárásban*⁴⁵ című könyvében leírja, hogy a bíróság feladata az igazságügyi szakértői vélemény értékelése során az, hogy belső meggyőződése szerint, az ügy összes körülményének átfogó, teljes és objektív mérlegelése alapján megállapítsa a szakvélemény megbízhatóságát, relevanciáját és elfogadhatóságát.⁴⁶ A könyv 8. fejezete foglalkozik a szakvélemény elbírálásának oroszországi folyamatával, amely a következő lépéseket foglalja magában:

⁴² Eredeti cím: *Forensic Science in Court. Challenges in the Twenty-First Century.*

⁴³ FRICK 2012.

⁴⁴ KUFTERIN–RUDAVIN 2017.

⁴⁵ Eredeti cím: Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе.

⁴⁶ ROSSINSKAYA 2006.

1. A szakvélemény jogszabályi előírásoknak való megfelelésének ellenőrzése szakértői kompetencia, illetékesség és jogszerűség tekintetében.
2. A beszerzett minták vizsgálatra való alkalmasságának értékelése a vizsgálati módszerek szempontjából.
3. A szakértői módszertan tudományos megalapozottságának megítélése, amely a legnehezebb feladat, hiszen az ügyben eljáró személy – bíró, ügyész, nyomozó vagy egyéb jogalkalmazó – nem szakértője annak a területnek, amelyhez a vizsgálat kapcsolódik. Ráadásul a szakértői módszertanok fejlődnek, az új módszerek gyakran ellentmondanak a korábban publikáltaknak, a hivatalos módszertani útmutatók pedig nem egységesek.
4. A következtetés teljességének ellenőrzése, amely azt jelenti, hogy vizsgálják a feltett kérdésekhez az azonosításra használt jellemzők elégségségét, az alkalmazott módszerek és technikák megfelelőségét, a vizsgálat lefolytatását, eredményeit és a szemléltetőanyagok meglétét.
5. A logikai érvényesség ellenőrzése: megállapítják, hogy a szakértői vizsgálat, annak szakaszai és annak eredményei logikailag megfelelők-e, az eredményekből logikusan következnek-e a szakértői állítások, születtek-e ugyanabban az ügyben egymásnak ellentmondó szakértői következtetések, a következtetés belső ellentmondásban szenved-e, a szakértő következtetései kellően indokoltak-e.
6. A szakértői vélemény relevanciájának (bizonyítóerejének) ellenőrzése: a szakértő által tett következtetések az ügy szempontjából lényeges tények megállapítását segítik-e?
7. A szakértői vélemény és az ügyben rendelkezésre álló más bizonyítékok összhangjának ellenőrzése.

Roszinszkája elemzése alapján az derül ki, hogy az orosz bírák döntő többsége a valóságban csak a szakértői vélemények következtetési részével és a többi bizonyítékkal való összhangjával foglalkozik, ami logikus, mivel a bíróság nem rendelkezik azzal a képességgel, hogy megítélje a szakértői következtetések tudományosságát, a kutatási módszertan kiválasztásának és alkalmazásának helyességét. Ezek értékeléséhez a bíróságnak a szakértőkével megegyező ismeretekkel kellene rendelkeznie. Megjegyzi azt is, hogy a szakértői vélemény bíróság általi teljes körű értékelésének elméleti modelljei nagyon távol állnak a bírói gyakorlat valóságától. Álláspontja szerint azt, hogy a szakértői vélemény tudományosan megalapozott-e, és megbízható-e, csak a valódi szakértői verseny igazolhatja. Felhívja a figyelmet arra, hogy eljött az idő, hogy törvényben határozzák meg azokat a kritériumokat, amelyek alapján az igazságügyi szakértői véleményeket a vizsgálatot elrendelőknél értékelniük kell. Az orosz polgári perrendtartás 188. cikke is elismeri, hogy a szakértői vélemény következtetéseinek értékelése a bíróság számára nagyon nehéz feladat, amelynek megoldása a szakértők valódi versenye nélkül lehetetlen.

Ennek szellemében Oroszországban egyre elterjedtebb az az általában ügyvédek által indítványozott gyakorlat, amely keretében szakértők más szakértők véleményeit

értékelik, természetesen a jogszabályoknak megfelelően. Ilyen esetekben a felülvizsgálatot végző szakértő nem a bizonyítékok bírósági értékelésének keretében vizsgálja a szakértői véleményt – ami a bíróság hatáskörébe tartozik –, hanem a szakértői következtetések tudományos és módszertani alapjainak, a szakmai standardoknak való megfelelés szempontjából. Oroszországban már közel 15 éve működik a több mint 1000 igazságügyi szakértőt egyesítő Igazságügyi Szakértők Önszabályozó Szervezete.⁴⁷ Fő tevékenysége – a szakértők képzése és minősítése mellett – az igazságügyi szakértői vélemények felülvizsgálata, saját megfogalmazásában „véleményeket készít a szakértői véleményekről”. Egyaránt végez forenzikus és nem forenzikus jellegű felülvizsgálatokat a kézírásvizsgálat, a ballisztika, az arcképelemzés, a kábítószeres, a nyom- és ujjnyomatok, a lőfegyverek, a genetika, az informatika, az orvostudomány és az okmányok területén, valamint műszaki és egyéb területeken is. A szervezet további fontos tevékenysége a szakértők és a szakértői intézmények minősítése. A szervezet már 2015-ben kidolgozta azt az *EXPRUS* nevű minősítési rendszert, amely magában foglalja a szakértői intézmények által megalkotott, a szakértői vizsgálatok lefolytatására vonatkozó szabályzatot. A tanúsítvánnyal (1. ábra) rendelkező szakértők bekerülnek a szervezet hivatalos adatbázisába, amely mindenki számára elérhető.

1. ábra: Orosz mintatanúsítvány a bejelentett szakértői területhez

Forrás: Лицензии и сертификаты СРО [é. n.]

⁴⁷ Eredeti nyelven: Саморегулируемая Организация Судебных экспертов. Honlapja a <https://recense.exprus.ru/> linken érhető el.

Összegzés

A tanulmány a forenzikus tudományok elleni ostrom nemzetközi csatáinak három helyszínén mutatja be a fejlődéshez vezető múltbéli vagy éppen zajló eseményeket, hangsúlyozva a forenzikus szakértői vélemények bírósági értékelésének nehézségeit és azokat a lépéseket, amelyeket az egyes országok már megtettek, vagy terveznek megtenni a nehézségek kezelése érdekében. A forenzikus tudományok fejlődésére világszerte az Amerikai Egyesült Államok történései voltak a legnagyobb hatással, ahol a forenzikus tudományok állapotáról szóló helyzetfeltáró jelentéseket szabályok kialakítása követte. Mexikóra azért esett a választás, mert a közelmúltban nemzetközi tekintéllyel rendelkező szakemberek itt állítottak össze olyan kézikönyvet, amely részletesen felvázolja a hibás szakértői vélemények igazságügyi rendszerbe való bekerülésének megnehezítésére vagy megakadályozására szolgáló szűrőt. Ez a kritériumrendszer minden ország, köztük hazánk figyelmét is felhívja a módszertani levelek és szakmai ajánlások, iránymutatások szükségességére, amelyek jelentős segítséget nyújthatnak a bírók és más jogalkalmazók számára a forenzikus szakértői vélemények megértésében és megbízhatóságuk, relevanciájuk megítélésében. Az Oroszországi Föderációban zajló eseményekről e tekintetben viszonylag keveset tudunk; az ott kialakult, a „szakértői vélemények szakértését” és a szakértők minősítését is magában foglaló önszabályozó modell szintén tanulságos vagy akár példaértékű lehet.

Felhasznált irodalom

- BERGER, Margaret A. (2005): What Has a Decade of Daubert Wrought? *American Journal of Public Health*, 95(S1), 59–65. Online: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2004.044701>
- BERNSTEIN, David E. (2001): *Frye, Frye, Again: The Past, Present, and Future of the General Acceptance Test*. [H. n.]: George Mason University School of Law. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.262034>
- CARRIQUIRY, Alicia – TYNER, Samantha (2019): On the Past, Present, and Future of Forensic Science in the United States. *S&T Policy Fellowships*, 2019. november 11. Online: www.aaaspolicy-fellowships.org/blog/past-present-and-future-forensic-science-united-states
- Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council (2009): *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. Washington, D.C.: The National Academies Press. Online: www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf
- Forensic Science Strategic Research Plan 2022-2026* (2022). [H. n.]: National Institute of Justice. Online: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/forensic-sciences-strategic-research-plan-2022-2026>
- FRICK, Pete (2012): Forensic Science in Court: Challenges in the Twenty-First Century. *Syracuse Journal of Science & Technology Law*, 27, 145–161. Online: <https://jost.syr.edu/wp-content/uploads/Frick-FINAL.pdf>
- GARRETT, Brandon L. et al. (2021): Judges and Forensic Science Education: A National Survey. *Forensic Science International*, 321(4), 110714. Online: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110714>

- KAM, Moshe – FIELDING, Gabriel – CONN, Robert (1997): Writer Identification by Professional Document Examiners. *Journal of Forensic Sciences*, 42(5), 778–786. Online: <https://doi.org/10.1520/JFS14207J>
- KÁRMÁN Gabriella (2012): A kriminántechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. In *Kriminológiai tanulmányok* 49. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 70–86. Online: www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/005_karman.pdf
- KÁRMÁN Gabriella (2023): *A szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei*. Budapest: OKRI. Online: www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2023/szakertoikotetKG/kotet_finwebsec.pdf
- KOEHLER, Jonathan J. (2017): Intuitive Error Rate Estimates for the Forensic Sciences. *Jurimetrics*, 57, 153–168. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2817443>
- KOEHLER, Jonathan J. et al. (2016): Science, Technology, or the Expert Witness: What Influences Jurors' Judgements About Forensic Science Testimony? *Psychology, Public Policy, and Law*, 22(4), 401–413. Online: <https://doi.org/10.1037/law0000103>
- KOVÁCS Gábor (2021): Forenzikus tudományok ostrom alatt. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1741–1758. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.4>
- KUFTERIN, A. H. – RUDAVIN, A. A. (КУФТЕРИН, А. Н. – РУДАВИН, А. А.) (2017): Особенности оценки заключения эксперта в уголовном судопроизводстве (A szakértői vélemény értékelésének sajátosságai a büntetőeljárásban). *Центральный научный вестник*, 2(3), 69–71.
- LODGE, Chloe – ZLOTEANU, Mircea (2020): Jurors' Expectations and Decision-Making: Revisiting the CSI Effect. *Bulletin of the British Psychological Society*, (2), 19–30. Online: <https://doi.org/10.31234/osf.io/jbwzc>
- MNOOKIN, Jennifer L. (2010): The Courts, the NAS, and the Future of Forensic Science. *Brooklyn Law Review*, 75(4), 1209–1275. Online: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1231&context=blr>
- MURRIE, Daniel C. et al. (2019): Perceptions and Estimates of Error Rates in Forensic Science: A Survey of Forensic Analysts. *Forensic Science International*, 302, 1–9. Online: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.109887>
- NOGEL Mónika (2019): A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog-Állam-Politika*, 11(3), 19–36.
- NOGEL Mónika (2020): *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest: HVG-ORAC.
- PETRÉTEI Dávid (2023): A kriminalisztika ostroma. *Magyar Bűnüldöző*, 14(1–2), 96–107. Online: www.bunuldozok.hu/_files/ugd/4062ca_b308c20f518e4040adf1f5e1f1dfacfc.pdf
- PETRÉTEI Dávid (2024): Kriminalisztika, rendészettudomány, forenzikus tudományok – gondolatok az MRTT jubileuma kapcsán. *Belügyi Szemle*, 72(5), 773–789. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp773-789>
- PYREK, Kelly M. (2007): *Forensic Science Under Siege. The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Death Investigation System*. [H. n.]: Academic Press. Online: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-370861-8.X5000-1>
- REPORT TO THE PRESIDENT. *Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods* (2016). [H. n.]: Executive Office of the President President's Council of Advisors on Science and Technology. Online: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf
- ROSSINSKAYA, Elena R. (РОССИНСКАЯ, Елена Р.) (2006): Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва: Норма.
- ROVATTI, Pablo szerk. (2021): *Manual sobre Derechos Humanos y prueba en el proceso penal*. [H. n.]: Suprema Corte de Justicia de la Nación.
- SITA, Jodi – FOUND, Bryan – ROGERS, Douglas K. (2002): Forensic Handwriting Examiners' Expertise for Signature Comparison. *Journal of Forensic Sciences*, 47(5), 1117–1124. Online: <https://doi.org/10.1520/JFS15521J>

TARONI, Franco et al. (2006). *Bayesian Networks and Probabilistic Inference in Forensic Science*. [H. n.]: John Wiley and Sons. Online: <https://doi.org/10.1002/0470091754>
Лицензии и сертификаты СПО [é. n.]. *Экспертиза Москва*. Online: <https://expertizamockva.ru/liczenzii/>

ABSTRACT

The Challenges of Evaluating Forensic Expert Opinions in the Courts of the USA, Mexico, and the Russian Federation

Katalin ERDÉLYI

Judges lack the necessary scientific knowledge to assess the reliability of forensic expert opinions, as they are not experts themselves. To resolve this dilemma, some countries have developed theoretical solutions, while others have implemented practical ones. This study explores the problems of evaluating forensic expert opinions in the courts of three jurisdictions currently under scrutiny in the field of forensic sciences: the USA, Mexico, and the Russian Federation. It is based on the analysis of English, Spanish, and Russian language literature and state research projects. The international perspective highlights that many courts across different countries face similar challenges regarding the evaluation of forensic expert opinions. The emerging or already established good practices presented could serve as examples for other countries.

Keywords: *forensic science, court, expert opinion evaluation, reliability of expert opinions, trustworthiness*